

УДК 316.77.061.1ЄС(477+73)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.38>

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Олена Новакова, Олексій Черненко

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
Науково-навчальний інститут права та політології,
кафедра політичних наук
вул. Пирогова, 9, 02000, м. Київ, Україна*

Обґрунтовано провідну роль комунікації в сучасному світі, роль стратегічних підходів, які визначають перспективи взаємодії учасників соціально-політичних процесів, як на національному, так і на світовому рівні. Підкреслено, що особливу актуальність стратегічні комунікації мають для України, яка одночасно веде боротьбу проти повномасштабної російської агресії на власній території та в інформаційному просторі. Здійснено аналіз визначень поняття «стратегічні комунікації» та сформульоване авторське бачення стратегічних комунікацій як системи повідомлень і дій, здатних забезпечити досягнення поставленої мети шляхом узгоджених та адресних інформаційних впливів на різноманітні аудиторії. Зазначено, що такий підхід підкреслює функціонування стратегічних комунікацій в аспекті ціледосягнення.

Розкрито сучасний стан організації та функціонування стратегічних комунікацій в міжнародному просторі та в Україні. Наголошено, що в українському контексті це означає протидію агресії росії шляхом об'єднання зусиль влади та громадянського суспільства у боротьбі з дезінформацією, моніторингу та реагуванні на неправдиві новини, просування якісного українського інформаційного контенту.

Проаналізовано реалізацію принципів організації стратегічних комунікацій: стратегічного підходу, стратегічного планування, комплексності, конкретно-історичного підходу, цілісності, безперервності та послідовності, доступності та принцип довіри. Підкреслено важливість превентивного, наступального, атакуючого характеру інформування у ситуації протидії інформаційній агресії.

Запропоновано розвинути застосування стратегічного підходу шляхом реалізації масовості та адресності інформаційних матеріалів; цілеспрямованості, превентивності та креативності повідомлень, ефективності розподілу ресурсів, гнучкості та простоті контенту.

Ключові слова: політична комунікація, стратегічні комунікації, інформаційна війна, дезінформація, інформаційний контент.

Постановка проблеми дослідження. Провідним ресурсом розвитку сучасного світу виступає комунікація, яка реалізується поза національними, етнічними та культурними межами, що вимагає формування системи узгодження цінностей та інтересів суб'єктів інформаційного простору. Розвиток культури комунікації багато в чому залежить від стратегічних підходів, що визначають перспективи взаємодії учасників соціально-політичних процесів, як на національному, так і на світовому рівні. Особливу актуальність розвиток стратегічних комунікацій має для України, яка одночасно знаходиться під викликами потужних суспільних трансформацій та спрямованої територіальної і інформаційної агресії російської федерації. Розв'язана війна актуалізувала увагу до проблем розвитку інформаційно-комунікативного захисту, у той же час, надмірна концентрація усіх ресурсів лише на протидії російським впливам, знесилоє українське суспільство і відбирає у нього

майбутнє, оскільки відсуває на другий план вирішення важливих проблем розвитку країни. Така ситуація створює суперечність між необхідністю створення консолідованої держави для протидії агресії та вирішення актуальних суспільно-політичних проблем і відсутністю для цього ресурсів, оскільки більшість з них задіяна для тактичної відповіді. Усуненню даної суперечності можуть суттєво допомогти стратегічні комунікації, що спрямовуються не лише на миттєву відповідь, але й на усвідомлення складності соціально-політичної ситуації, створення нових конструктивних смислів, формування критичного мислення та медіаграмотності населення, розвиток імунітету до дезінформації та фейкових повідомлень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вчені приділяють значну увагу вивченню феномену стратегічних комунікацій. На початку свого використання термін «стратегічні комунікації» використовувався переважно в військовій сфері, але у XXI столітті почало набувати більш широкого застосування. На це вплинули процеси глобалізації, інформатизації суспільно-політичних відносин, виникнення глобальних загроз національним інтересам держав та світовому співтовариству. Нові підходи до визначення стратегічних комунікацій були викладені, зокрема, у схваленому у 2016 р. документі «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа» (EU Global Strategy «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe», EUGS) [1].

Е. Голдман сутність даного поняття вбачає в формуванні стратегій сприйняття інформації адресними групами на основі узгодження з цілями політики. Комунікація набуває стратегічного характеру за дотримання наступних умов:

- коли сфера комунікативної діяльності орієнтована на численні та різноманітні аудиторії, а не на загальну або конкретну аудиторію);
- коли комунікація відбувається безперервно у часі, а не є дискретно у певний момент часу;
- коли інформаційне повідомлення орієнтоване на одержувача або адаптоване до аудиторії, а не орієнтоване на відправника;
- коли слова та дії спрямовані для досягнення цілей політики [2].

В сучасних дослідженнях під стратегічними комунікаціями розуміється процес інтеграції досліджень громадської думки та зацікавлених суб'єктів і врахування отриманих даних в процесах формування політичного порядку денного [3; 4; 5]. Відповідно, стратегічні комунікації виступають як обмін певними смисловими повідомленнями або ідеями в сфері реалізації національних стратегічних цілей. Як зазначає О. Терещеня, сутність стратегічних комунікацій полягає в реалізації програми створення та розповсюдження повідомлень, які не лише інформують, але й здійснюють вплив на аудиторію, створюють конструктивну взаємодію між різноманітними суб'єктами спільної діяльності [6, с. 116].

Функціональними є також визначення стратегічних комунікацій як «узгодженої та загальноприйнятої стратегії організації для максимального наближення поставлених цілей та досягнутих результатів» [7, с. 61–62] або синтезу ефективних когнітивних та практичних дій, що ґрунтується на комунікації шляхом транслявання інформації різним аудиторіям через узгоджені слова, образи та вчинки [8, с. 104].

Цілі і завдання статті. Виходячи з аналізу матеріалів актуальних досліджень, завданням даної статті є характеристика стратегічних комунікацій як ефективного засобу захисту національного інформаційного простору від ворожих атак та дезінформації.

Результати та дискусії. Функціональна специфіка стратегічних комунікацій спрямована на інформування суспільства про заплановані або вже реалізовані політичні заходи. Сучасне життя переповнене різноманітними подіями та проблемами, тому дуже важливими виступають прозорість та оперативність надання повідомлень. М. Марчіорі і В. Булгачов

відзначають, що особливість стратегічного підходу в даному контексті полягає не в замовчуванні або згладжуванні проблем, в їх визнанні, розповсюдженні об'єктивної інформації про їх джерела, причини та основні характеристики. На підставі такого усвідомлення та аналізу проблем створюються конкретні методи та технології керування ними за допомогою комунікаційної мети [9].

На думку дослідників, однією з базових дефініцій поняття «стратегічні комунікації» виступає формулювання К. Пола: «стратегічні комунікації – узгоджені інформаційні повідомлення і дії з метою впливу на аудиторію та просування національних інтересів» [6, с. 119]. Це визначення, на нашу думку, варто доповнити в аспекті ціледосягнення і зазначити, що стратегічні комунікації – це система повідомлень і дій, здатних забезпечити досягнення поставленої мети шляхом узгоджених та адресних інформаційних впливів на різноманітні аудиторії.

Війна, що ведеться росією проти України, спрямована не тільки на захоплення її території, але, передусім, на встановлення контролю над державою шляхом впливу на суспільну свідомість громадян, формування бажаних моделей поведінки інститутів влади та силових структур. Відповідно, ефективним захистом від такої загрози виступає розвиток стратегічних комунікацій, які включають в себе забезпечення інформаційної безпеки, зв'язки громадськості та ЗМІ, протидію дезінформації. У таких документах Євросоюзу, як Глобальна стратегія ЄС, Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам, План дій із стратегічних комунікацій ЄС (Action Plan on Strategic Communication), Доповідь Генерального Директорату зовнішньої політики Європейського Парламенту під назвою «Стратегічні комунікації ЄС у світлі протидії пропаганді» дається наступне визначення стратегічних комунікацій: «систематична серія сталих та послідовних заходів, що проводяться на стратегічному, операційному та тактичному рівнях, що дає змогу зрозуміти цільові аудиторії та визначити ефективні канали для сприяння й підтримки окремих типів поведінки» [10, с. 5].

В Україні офіційно використовується формулювання змісту стратегічних комунікацій, що викладене у Воєнній доктрині та Доктрині інформаційної безпеки. В цих документах зазначено, що «стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [11].

Одним з головних завдань стратегічних комунікацій є виявлення та убезпечення інформаційних загроз для країни. В українському контексті це означає протидію агресії росії, яка використовує інформаційно-комунікативні інструменти як психологічну зброю проти населення та інститутів політичного управління. Для цього використовуються такі засоби та технології: інформаційна перевага та контроль у зоні бойових дій; прагнення монополізувати інформаційні повідомлення із зони бойових дій; створення фейкового контенту про перебіг бойових дій; використання виступів популярних російських діячів культури на тимчасово окупованих територіях; використання проплачених іноземних представників ЗМІ та інші подібні дії.

Потужними інформаційними загрозами для України з боку російської федерації виступають:

- використання демократичних принципів свободи слова та ЗМІ для розповсюдження антиукраїнського контенту, особливо у сфері протидії російській агресії;
- формування проросійського лобі серед політиків та бізнесменів Заходу для легітимації захоплення Криму та дискредитації санаційного впливу на Москву;

– активне залучення кремлем інформаційних каналів російської православної церкви в Україні для формування потужних каналів пропаганди та дезінформації українських громадян, спекуляція на релігійних почуттях людей з метою відчуження їх від власної держави;

– створення інформаційної та соціокультурної ізоляції тимчасово окупованих територій України, блокування розповсюдження українського контексту серед їх мешканців;

– розповсюдження інформаційного продукту, що спрямований на створення атмосфери дестабілізації, незахищеності та конфліктності в українському суспільстві [10, с. 11–12].

Ефективна боротьба з визначеними загрозами потребує активного стратегічного підходу до формування відповіді російській інформаційній агресії. При Міністерстві культури та інформаційної політики України створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, мета якого запустити державний механізм протидії дезінформації, захисту інформаційного простору від ворожих впливів. Головним завданням Центру є об'єднання зусиль влади та громадянського суспільства у боротьбі з дезінформацією, моніторингу та реагуванні на неправдиві новини, просування якісного українського інформаційного контенту. Основні напрямки роботи створеної структури полягають у:

– розвитку стратегічних комунікацій (розробка контрнарративів російської федерації, проведення інформаційних кампаній, включення українських нарративів у повсякденну комунікацію інститутів влади;

– створення спеціального онлайн-ресурсу для активного реагування на інформаційні атаки;

– постійний моніторинг та сповіщення про гібридну агресію з боку росії, як проти України, так і на міжнародній арені, співпраця з міжнародними партнерами щодо протидії дезінформації [12].

Забезпечення ефективності та оптимальної організації стратегічних комунікацій вимагають дотримання певних принципів. Серед них – принцип стратегічного підходу, стратегічного планування, комплексності, конкретно-історичного підходу, цілісності, безперервності та послідовності, доступності та принцип довіри [див. докладніше 13].

Правдивість інформації та довіра до неї виступають одними з основних принципів стратегічного підходу. Тому актуальності набувають методи боротьби з дезінформацією. Основою такої боротьби вважається захист прав людини від негативних наслідків дезінформації, зокрема права на рівноправні чесні вибори, свободу вираження поглядів, охорону здоров'я та інше. Радою Європи було ухвалено стандарти протидії неправдивій інформації, серед яких:

– Резолюція ПАРЄ «Демократія зламана? Як відповісти?» (Democracy hacked? How to respond?) № 2326, в якій поширення дезінформаційних кампаній, спрямованих на формування суспільної думки, тенденцій маніпуляцій та іноземного втручання у виборчі процеси розглядаються як одні з головних загроз розвитку вільного інформаційного простору;

– Рекомендація СМ/Rec(2018)2, що наголошує на ролі та відповідальності інтернет посередників;

– Рекомендація СМ/Rec(2020)1, присвячена впливу алгоритмічних процесів на права людини та офіційні документи [14].

Обговорюючи проблему розвитку дезінформації, науковці звертають увагу не тільки на зростання темпів її розповсюдження, але і виникнення якісно нових форм її створення та просування. В Сеульській декларації ЮНЕСКО «Про медійну та інформаційну грамотність для всіх і при загальній участі: захист від дезінфодемії», яка була опублікована 03 листопада 2020 року, введено термін «дезінфодемія», утворений від слів

«дезінформація» і «пандемія», тим самим підкреслено вплив неправдивої інформації на пандемію коронавірусу і її наслідки [15]. На нашу думку, цей термін є надзвичайно вдалим навіть безвідносно до проблеми COVID-19, оскільки темпи розповсюдження дезінформації також мають пандемічний характер з огляду на глобальність масштабу, швидкість розповсюдження та надзвичайно високу шкідливість впливу.

Важливою рисою стратегічного підходу виступає також превентивний, наступальний, атакуючий характер інформування. Тобто недостатньо діяти «у відповідь», руйнуючи та спростовуючи брехливі повідомлення, необхідно звертатися до превентивних дій, створювати власний якісний контент та досягати найширшого його розповсюдження.

Так, наприклад, задовго до фактичної окупації росія активно створювала, розповсюджувала, вкорінювала в свідомості громадян та міжнародному інформаційному полі деструктивні наративи про історичну єдність росії та Криму, відірваність Криму від України, існування своєрідного «кримського народу» та інше.

Відповідно до цього, вже сьогодні, не очікуючи настання моменту реального повернення Криму, необхідно активно просувати змістовні, креативні та масштабні наративи, спрямовані на гуманітарну деокупацію Кримського півострова. Мовою культури та історії розповідати про формування ідентичностей, роль українців у розвитку Криму, культурних зв'язках, порушеннях прав людини, штучну мілітаризацію Кримського півострова та Чорного моря з боку РФ, долю політ'язнів та ін.

Висновки. Отже, на підставі проведеного аналізу можна зазначити, що саме стратегічний підхід до організації та здійснення комунікації здатен забезпечити потужну, постійно діючу та ефективну систему захисту національного інформаційного простору від агресивних ворожих впливів та дезінформації. Вивчення існуючих наукових підходів дозволяє виділити наступні риси стратегічних комунікацій:

- головна мета комунікації – захист національних інтересів на державному та міжнародному рівнях;
- ефективна взаємодія між державними інститутами та громадянськими організаціями і активістами в процесі досягнення цілей комунікації;
- встановлення відносин довіри з різноманітними аудиторіями за рахунок вивчення їх потреб та інтересів, відношення до певних повідомлень;
- встановлення ефективного постійно діючого зворотного зв'язку між комунікаторами та реципієнтами;
- узгодження та координація дій різних суб'єктів комунікації для досягнення кумулятивного ефекту;

створення якісного цілеспрямованого інформаційного продукту.

Серед основних напрямків створення стратегічних комунікацій визначено наступні:

- підтримка постійного діалогу органів державного управління та громадянського суспільства щодо актуального порядку денного, взаємодія влади і громадян у процесі його реалізації;

- створення якісного інформаційного продукту, спрямованого на системну підтримку визначених цілей та завдань розвитку суспільства;
- забезпечення відповідальності та професіоналізму у процесі проведення інформаційної політики.
- теоретична та практична підготовка громадян до повноцінної участі у процесах прийняття та реалізації державно-політичних рішень;
- створення універсальних дієвих вимог та форм для взаємодії політичних інститутів та громадянського суспільства;

– моніторинг рівня залучення громадян до політичного життя та корегування комунікативної політики у разі виявлення невідповідностей.

Сутність стратегічного підходу полягає в реалізації масовості та адресності інформаційних матеріалів; цілеспрямованості, превентивності та креативності повідомлень, ефективності розподілу ресурсів, гнучкості та простоті контенту. Центральну роль у стратегічних комунікаціях відіграє довіра до джерел та суб'єктів інформування, рівність та активна співпраця усіх учасників процесу інформаційної взаємодії. Ефективність та дієздатність стратегічних комунікацій визначається ціледосягненням, тобто вони представляють собою систему повідомлень і дій, здатних забезпечити досягнення поставленої мети політики шляхом узгоджених та адресних інформаційних впливів на різноманітні аудиторії.

Список використаної літератури

1. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. EU Global Strategy “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe”. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 26.09.2023).
2. Goldman E. Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare // *Small Wars Journal*. October 6. 2007. URL: <http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-atool-for-asymmetric-warfare> (дата звернення: 26.09.2023).
3. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія / [В. Азарова та ін. ; за заг. ред. Л. Компанцевої]. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с.
4. Смола Л. Є. Аспекти ведення інформаційної та гібридної війни в контексті застосування комунікаційних технологій. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7303/Smola%20SPACE%201-2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 26.09.2023).
5. Ніколаєнко Н. О., Комарчук О. О. Засоби масової комунікації як детермінанти гібридної війни: монографія. Миколаїв : НУК, 2021. 220 с.
6. Терещеня О.В. Стратегічні комунікації у науково-теоретичному дискурсі. *Communications and Communicative Technologies*. Вип. 20. 2020. С. 115–121.
7. Argenti, P., Howell, R., Beck, K. (2005). The strategic communication imperative. *MIT Sloan Management Review*. 46(3), pp. 61–67.
8. Lange-Ionatamishvili, E., & Svetoka, S. (2015) Strategic communications and social media in the Russia Ukraine conflict, in: Geers, K. (ed.), *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications. Pp. 103–113.
9. Marchiori, M. & Bulgacov, S. (2012) Strategy as communicative practice in organizations. *International Journal of Strategic Communication*. 6(3), pp. 199–211.
10. Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». Київ, 2019. 28 с.
11. Доктрина інформаційної безпеки України. Затверджена Указом президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 26.09.2023).
12. Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Урядовий портал. Міністерство культури та інформаційної політики України, опубліковано 01 квітня 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki> (дата звернення: 26.09.2023).
13. Капштик О.В. Стратегічні комунікації як ефективний механізм протидії гібридній війні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 1. 2016. <http://www.dyu.nauka.com.ua/?or=1&z=1275> (дата звернення: 26.09.2023).
14. Протидія дезінформації: європейські підходи та стандарти. Офіс ради Європи в Україні. Київ. 16-17 лютого 2021 року. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/responding-to-disinformation-european-practices-and-standards> (дата звернення: 26.09.2023).

15. Seoul Declaration on Media and Information Literacy for Everyone and by Everyone: A Defence against Disinfodemics. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/seoul_declaration_mil_disinfodemic_en.pdf (дата звернення: 26.09.2023).

DEVELOPMENT OF STRATEGIC COMMUNICATIONS AS A MEANS OF COMBATING DISINFORMATION IN UKRAINIAN SOCIETY

Olena Novakova, Oleksiy Chernenko

*Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Scientific and Educational Institute of Law and Political Science,
Department of Political Sciences
Pyrogova str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine*

The leading role of communication in the modern world, the role of strategic approaches, which determine the prospects of interaction of participants in socio-political processes, both at the national and global level, are substantiated. It is emphasized that strategic communications are of particular relevance for Ukraine, which is simultaneously fighting against full-scale Russian aggression on its own territory and in the information space. An analysis of the definitions of the concept of "strategic communications" was carried out and the author's vision of strategic communications was formulated as a system of messages and actions capable of ensuring the achievement of the set goal through coordinated and targeted informational influences on various audiences. It is noted that this approach emphasizes the functioning of strategic communications in the aspect of goal achievement.

The current state of the organization and functioning of strategic communications in the international space and in Ukraine is revealed. It was emphasized that in the Ukrainian context, this means countering Russia's aggression by combining the efforts of the authorities and civil society in the fight against disinformation, monitoring and responding to false news, and promoting quality Ukrainian information content.

The implementation of the principles of organizing strategic communications is analyzed: strategic approach, strategic planning, comprehensiveness, concrete-historical approach, integrity, continuity and consistency, accessibility and the principle of trust. The importance of the preventive, offensive, attacking nature of informing in the situation of countering informational aggression is emphasized.

It is proposed to develop the application of a strategic approach by implementing the mass and addressability of information materials; purposefulness, preemptiveness and creativity of messages, efficiency of resource allocation, flexibility and simplicity of content.

Key words: political communication, strategic communications, information war, disinformation, information content.